

Kampen om selvstendigheten og språket: *Nasjon, nasjonsbygging, nasjonalisme*

Øyvind Østerud

I Norge fletter ulike nasjonsoppfatninger seg i hverandre, av og til som motstridende syn, av og til som gjensidig forsterkende. Dette er fasetter av det nasjonale tema vi kan føre tilbake til 1814 og enda tidligere (Sørensen 1998: 11–48).

Nasjonen som *politisk fellesskap* slo igjennom med den franske revolusjon. Staten med sine geografiske grenser ble rammen for kollektiv solidaritet i et fellesskap av frie borgere. Dette var en revolusjonær nasjonsoppfatning, båret av tredjestanden i opposisjon til standsprivilegier og fyrstesuverenitet. Ideen om folkesuverenitet var en del av denne politiske nasjonsoppfatningen. Nasjonen ble et *rettighetsfellesskap*.

Nasjonen som *kulturfellesskap* hadde sitt viktigste utgangspunkt i Tyskland, med språket som grunnleggende markør, på tvers av de politiske grensene som innrammet fyrstestatene, og som splittet den tyske nasjon i ulike geografisk-politiske områder. *Fichte* formulerte denne språkbaserte nasjonsoppfatningen som svar på Napoleons felttog gjennom Europa (*Fichte* 1808). Oppfatningen ble senere et argument for den politiske samlingen av Tyskland, i overensstemmelse med det som ble kalt *nasjonalitetsprinsippet*.

Nasjonen som *kommunikasjonsfellesskap* var en idé som kombinerte det politiske og det kulturelle. Ideen hadde et subjektivt element – betydningen av å føle seg som, og uttrykke seg som, deler av et fellesskap utenfor kretsen

av personlig bekjente. Det var i dette perspektivet Ernest Renan kalte nasjonen en *daglig folkeavstemning* (Renan (1882) 1996), bekreftet i en vilje til å leve innen samme politiske ramme, diskutere seg fram til felles løsninger, inngå kompromisser og etter hvert akseptere omfordelinger til fordel for vanskeligstilte regioner og grupper. Reformasjonen spilte en rolle blant forutsetningene for denne nasjonsoppfatningen, med bibel og messe på nasjonalspråk. Senere, særlig utover i det 19. århundre, spilte spredningen av landsdekkende aviser og trykksaker en viktig rolle.

Nasjonsbygging er en metafor fra arkitekturen. Det er et program, eller en serie tiltak, for å skape et nasjonalt fellesskap der hvor det ikke finnes fra før, eller der hvor det er for svakt som statsbærende fellesskap. Ordet ble brukt av statsvitere i 1950-årene for å betegne den utfordringen de *nye nasjoner* etter avkoloniseringen skapte – de statene som var etablert innen kunstige kolonigrenser, ofte på tvers av språklige, etniske og geografiske skillelinjer. Her skulle utformingen av nasjonale fellesskap binde landet sammen på en slik måte at demokratisk styresett kunne erstatte autoritære ettpartistater med røtter i kampen mot koloniveldet. Nasjonsbyggingens materialer og metoder var institusjoner og symboler på tvers av alt som skilte – nasjonalforsamlinger og kulturtiltak, militærvesen og statsbygg, flagg og festdager.

Innen sammenliknende politikk er nasjonsbygging en strategi i flere historiske faser. Først utbyggingen av et statlig maktapparat som bl.a. innebar kulturell standardisering og nedbryting av splittende forankringer på lokalt og regionalt nivå. Dernest deltakelse fra og politiske rettigheter for sosiale og geografiske grupper som har ligget avsondret i utkanten under mer autoritære styreformere – *mobilisering av periferien* som Stein Rokkan kaller det (Rokkan 1970). Til sist velferdsordninger og omfordeling av økonomiske goder på en måte som utvider legitimiteten og knytter befolkningen innenfor statsgrensene tettere sammen.

Nasjonalisme er en doktrine om uavhengighet og selvhevdelse for et nasjonalt fellesskap. Nasjonalismens mål for nasjonen kan være at den etablerer seg som selvstendig stat dersom den er dominert eller kolonisert. Om nasjonen allerede er formelt uavhengig, kan målet også være at den hevder sin suverenitet og sine interesser i konkurranse med andre stater og nasjoner. Nasjonalismen har spilt en viktig rolle i kamp mot imperialismen,

okkupasjon og underordning innen flernasjonale stater, men den har også tjent som begrunnelse for ekspansjon og dominans.

Nasjonalisme er en reaksjon på situasjoner som et nasjonalt fellesskap opplever som truende, oppløsende og usikre. Det kan også være en politisk bevegelse som blir stimulert ovenfra for å samle befolkningen bak ledelsen, med front mot indre eller ytre trusler. I ideologisk forstand kan nasjonalismen være liberal eller illiberal, demokratisk eller autoritær, frigjørende eller undertrykkende – avhengig av konteksten og den historiske sammenhengen den oppstår i. Nasjonalismen kan også ha et Janus-ansikt – frigjørende i forhold til ytre trusler, men undertrykkende i forhold til indre mangfold.

Det nasjonale tema, 1814 og grunnlovverket

Grunnlovverket i 1814 ble til i en samtidig europeisk og internasjonal sammenheng, maktpolitisk, men også idémessig. Forut for den franske revolusjon var *nasjonen* et geografisk begrep; det betegnet personer med samme fødested, regionalt avgrenset. Derfor snakket en om *nasjonene* på kirkemøtene og ved universitetene i middelalder og tidlig nytid. Ved Uppsala universitet kalles studentgrupper fra ulike landskaper i Sverige fortsatt *nasjoner*, til minne om denne tidlige språkbruken.

Det var de revolusjonære i 1789 som omdefinerte det nasjonale, gjorde det til en politisk kraft som fellesskapet av borgere uten privilegier og som bærere av folkesuvereniteten – en generalisering av tredjestanden til å omfatte alle, dersom de øvrige stendene frasa seg sine standsprivilegier. Dette var på den ene side grunnlaget for en ny legitimering av statsmakt og på den annen side grunnlaget for et kollektivt folkeforsvar med alminnelig verneplikt.

Fant disse forestillingene gjenklang i Norge mot slutten av 1700-tallet, i siste fase av underordningen under Danmark? Studenter og intellektuelle i København dyrket en patriotisk norsksidé alt i 1770-årene, med *Det norske Selskab* som ramme (Blikrud 1999). Det fantes også innslag av noe tilsvarende i det vitenskapelige og intellektuelle miljø i Trondhjem, rundt *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab*. Sentrale innslag i norsksidéens var forestillingen om en særegen nasjonalkarakter, formet av historisk erfaring og geografiske vilkår. Odelsbonden var den norske av alle

skikkelser, Snorres kongesagaer ble oversatt og lest, patriotiske sanger og dikt ga løft til den nye nasjonalfølelsen.

Den patriotiske bevegelsen pekte ikke direkte mot Eidsvoldsverket og var ikke avgjørende for løsrivelsen fra Danmark. Likevel ga den en resonansbunn for kravet om selvstendighet og egen konge fra Notabelmøtet i februar til den grunnlovgivende forsamling i april og mai. Kielfreden og stormaktvedtaket om overføring av Norge fra den danske til den svenske krone ble utgangspunktet for et nasjonalt norsk krav med folkesuvereniteten som hovedargument.

Ut fra naturrettlig kontraktteori, som ble dosert ved universitetet i København i tiårene forut for 1814, var suvereniteten overført fra folket til kongen ved etableringen av eneveldet i Danmark-Norge i 1660–1661 (Mestad 2013, 2014). Dette skjedde ved edsavleggelse der folket sverget troskap til kongen i en form for *underkastingskontrakt* som legitimering av enevoldsmakten. Denne kontrakten kunne ikke sies opp ved en internasjonal fredskontrakt, ble det hevdet på Notabelmøtet. Når den danske kongen i Kiel frasa seg suvereniteten over Norge, ble den tilbakegitt til folket. Det var dermed det norske folk som måtte avgjøre hvorvidt svenskekongen kunne overta kontrollen over Norge gjennom en tilsvarende kontrakt. Dette var grunnlaget for at danskekongens stattholder i Norge, prins Christian Frederik, ble overtalt til å innkalle en grunnlovgivende forsamling, og for at han forordnet en folkeed i menighetene til støtte for norsk uavhengighet.

Det norske opprøret mot Kielfreden gled over i den alternative teorien om folkesuverenitet, der folket indirekte har makten gjennom valg, først til en grunnlovgivende forsamling og deretter til den ordinære lovgivende forsamling, Stortinget. Som det kom til å hete i Grunnloven § 49: «Folket udøver den lovgivende Magt ved Storthinget».

Konstitusjonspolitik og politisk nasjonalisme

I konstitusjonell forstand var *nasjonen* – snevert definert – velgerne, men i videre forstand var nasjonen det statsborgerlige fellesskapet som velgerne inngikk i. Dette er arven fra den franske revolusjon. Gjennom hundreåret fra 1814 til 1905 var den politiske nasjonalismen i Norge vendt mot konge-

makt og svensk dominans i unionen (Stråth 2005: 26–31). Konkrete strids-spørsmål dreide seg om kongens veto i grunnlovssaker, utnevnelsen av norske offiserer, spørsmålet om en norsk vernepliktarmé, feiring av 17. mai og et rent norsk flagg.

På den konstitusjonspolitiske venstresiden i Norge ble suvereniteten sett som én og udelelig, den omfattet dermed også utenriksaker (Mestad og Michalsen 2005: 19–32). Kampen for egne konsulater og utenriksstasjoner, som til sist sprengte unionen, var dels en konstitusjonell prinsipp-kamp og dels en økonomisk interessekamp knyttet til skipsfarten. Med riksrettssaken mot den norske regjering i 1884, der Stortingets primat i forhold til kongemakten ble satt på spissen, var i realiteten kampen for oppløsning av unionen i gang. Stortingsmakt, folkestyre og nasjonal uavhengighet ble kampsaker som kjennetegnet den politiske nasjonalismen i Norge. Det var en nasjonalisme som lå til venstre i det politiske landskapet, i motsetning til nasjonalismen i Sverige fram mot århundreskiftet, der en aristokratisk høyrestrømning hadde den svenske stormaktstiden i bakspeilet.

I politisk forstand var den svenske nasjonalismen innenfor unionen mindre intensiv. Den profilerte seg som et forsvar for unionen og kongemakten, og var i særlig grad et konservativt elitefenomen (Østerud 1987: 121f). I europeisk sammenheng var Sverige en gammel stormakt. Den svenske nasjonalismen var nostalgisk, med forkjærlighet for den gamle storhetstiden på 1600-tallet. Denne nasjonalismen dyrket ikke forestillingen om kulturell identitet, fordi den i større grad enn i Norge kunne ta identiteten for gitt. Den markerte snarere en forestilling om storsvensk hegemoni i Norden. Den svenske patriotismen skulle ikke skape og motivere en separat svensk *nasjon*, men konsolidere og restaurere en politisk maktposisjon. Utfordringen og konteksten står i kontrast til situasjonen i Norge.

Den norske nasjonalismen ble på mange måter en moderniseringsbevegelse utover på 1800-tallet. Høydepunktet falt sammen med et *hamskifte* i bondesamfunnet, en omlegging til sterkere markedsorientering, og et begynnende industrielt gjennombrudd fram mot unionsoppløsningen. Kravet om nasjonal uavhengighet ble en del av et bredere moderniseringsprosjekt, med salgsjordbruk og landbrukssamvirke, fossekraft, industri-reising og skipsfart (Nordby 1991: 119–146). Konesjonslovgivningen etter

1905, som begrenset utlendingers rett til å utnytte fossekraft og andre ressurser i Norge, var en økonomisk videreføring av den politiske og sosiale venstrebevegelsen. Tidligere hadde det ligget økonomiske motiver bak konsulatsaken, som i 1905 ble den konkrete saken som sprenget unionen. Kravet om egne konsulater hadde sammenheng med utviklingen av den norske handelsflåten.

Det bonderomantiske islettet var ingen hemsko for moderniseringsprosessen, siden den venstreorienterte nasjonalismen samtidig ville heve bøndernes sosiale og politiske posisjon, i allianse med nye sosiale bevegelser. Den norske nasjonalismen var et program for økonomisk framgang, sosial utjevning og nasjonal kontroll over naturressursene. Nasjonalismen i Sverige omkring unionsoppløsningen gikk derimot på tvers av de samfunnsdrende kreftene, både økonomisk og politisk. Et demokratiserende Sverige i økonomisk vekst gikk gjennom et brudd med den konservative nasjonalismen, i motsetning til i Norge der konservatismen hadde en annen karakter. Nasjonalismen ble skyteskive for et moderniserende og demokratiserende Sverige, mens norsk demokrati og samfunnsbygging hadde et nasjonalt program i ryggen.

I Norge ble konsolideringen av landet som nasjonal enhet, *nasjonsbyggingen* som historisk prosess, *definert* som en demokratisk prosess. Alt i 1860-årene knyttet historikeren Ernst Sars den norske nasjonalbevisstheten til det samtidige europeiske nasjonalitetsprinsippet – det prinsippet som sa at stater og *nasjoner* måtte falle sammen (Fulsås 1999: 93–102). Han understreket den nære forbindelsen mellom dette prinsippet og demokratisk utvikling med brede folkebevegelser og utvidet stemmerett. Den nasjonale bevegelsen var ikke bare en kamp for større selvstendighet utad, den hadde også en sosial side.

Nasjonalitetsprinsippet bygde på en forestilling om at ulike nasjonale egenskaper hadde oppstått i et samspill mellom naturlige og historiske faktorer – geografi, språk, avstamning, felles skjebne, og at disse egenskapene skulle avgrenses og styre seg selv gjennom statlig organisering. I praksis skapte prinsippet ofte problemer, fordi det var uenighet om hvilke kjennetegn som var nasjonale grunntrekk. Heller ikke i Norge var det enighet om nasjonalitetens eksklusive karakter.

Uavhengighet og kulturkamp

En kulturell nasjonsoppfatning var også av sentral betydning for norsk nasjonsbygging og nasjonalisme i det 19. århundre. Den hadde også likhetstrekk med norskdomsdyrkelsen i København i 1770-årene, forsterket av direkte bånd til den tyske romantikken. Fredrik Paasche åpner sitt store bind av *Norges Litteratur* fra 1932 slik:

I sine erindringer, *Was ich erlebte*, har Henrich Steffens fortalt om en fest som blev holdt ved hoffet i Weimar nyårsnatten 1800. Det var en maskerade, og Steffens likte seg ikke i forvirringen; efter midnat reddet han seg ind i et sideværelse sammen med Goethe, Schiller og Schelling, der stod nogen flasker champagne paa bordet, og diskussionen blev snart særdeles livlig, emnet var kunstens sanne væsen, og Schiller ønsket at tale ut.

Paasche fortsetter: «... hele hans [Steffens'] Tysklandsreise hadde vært som en reise ind i det nye århundrede.» (Paasche 1932: 1).

Den tyske romantikken kom til Norge som norsk nasjonalromantikk. Den idealiserte odelsbonden, naturen og kulturuttrykkene i fjell- og fjordbygder, den dyrket folkeviser og folkemusikk, den fikk næring av Asbjørnsen og Moe, Tidemand og Gude.

Viktig var forsøkene på å gjenreise et norsk språk etter fire hundreår med dansk påvirkning. Fichtes *Reden an die Deutsche Nation* (1808) kunne ta utgangspunkt i et levende tysk språk i en situasjon med politisk fragmentering og fransk militær framrykking. Utfordringen i Norge var en annen. Landet var styrt av en dansk og danskpreget elite. Hovedstaden var den minst norske by i landet, i motsetning til situasjonen i nesten alle andre land i Europa.

Dette var utgangspunkt for tokulturteorien som Arne Garborg skulle bli en sentral talsmann for – motsetningen mellom en dansk-norsk by- og embetsmannskultur og en norsk-norsk bonde- og bygdekultur. I et tilbakeblikk fra 1926 kaller danske Jørgen Bukdahl norskdomskulturen for *det skjulte Norge*, det som ble gravd fram og avdekket av Asbjørnsen og Moe, av Andreas Faye og Hulda Garborg (Bukdahl 1926: 22–33).

Ivar Aasen og språkreisningen sto i sentrum av norskdomsbevegelsen. Landsmålet ble likevel aldri det samlende riksspråket i Norge. Det var rivaliserende strategier i språkreisningen i annen halvdel av 1800-tallet. På den ene side landsmålet, nynorsken, som en alternativ standard bygd på norske dialekter, på den annen side den trinnvise fornorskingsstrategien som Knud Knudsen sto for, og som et tredje tyngdepunkt riksmålsbevegelsen med kravet om en *fri sprogutvikling* uten politisk styring, og i utgangspunktet et forsvar for det danskpregede skriftspråket. Bak denne striden lå det også en sosial og kulturell kamp for likeverd og respekt mot et danskpreget kulturhegemoni som var båret av de urbane overklassene, den kampen Garborg satte på spissen med *Bondestudentar* og skildringen av tragedien i knefallet for det han kalte *de plattyske* med rikdommen, posisjonene og de utenlandske navnene.

Det kulturelle nasjonsprosjektet erobret aldri hele nasjonen, men overlappet i noen grad med den politiske nasjonalismen i tiårene fram mot 1905 (Østerud 1994: 42–45).

Venstrebevegelsen og partiet Venstre knyttet de politiske og kulturelle strømningene sammen. En sentral Venstrepolitiker som Jørgen Løvland arbeidet for en sammensmelting av politisk og kulturell nasjonskamp; han så målreising, demokratisering og unionsoppløsning som ulike sider av sammen sak.

Den kulturelle nasjonalismen i Norge sto også til venstre fram mot 1905. Her sto bygdeinteresser og brede folkebevegelser mot de politiske og kulturelle elitene – de politiske elitene som først og fremst hadde bånd til Sverige, og de kulturelle som først og fremst hadde bånd til Danmark. Samtidig vokste det fram en kulturnasjonalisme med politiske islett som gikk på tvers av *de to kulturer* i perioden opp mot 1905. Dragestilen, vikingsymbolene og dyrkelsen av det norrøne i 1880- og 90-årene hadde ingen entydig sosial forankring. Det var ikke minst et borgerlig fenomen.

Fridtjof Nansen var ikke en del av norskdomsbevegelsen, men han ble nærmest sett som den reinkarnerte vikinghøvding, og han så seg også slik selv. I sin skildring av skituren over Hardangervidda fra Bergen til Oslo for å delta i Huseby-rennet vinteren 1884 forteller han om hvordan han går i kong Sverres fotspor, og henviser til Sverre og hans menn ved hver prøvelse og hver korsvei (Nansen (1884) 1945). I Erik Werenskiolds illus-

trasjon til praktutgaven av *Snorres Kongesagaer* i 1899 er Olav Tryggvason gjengitt med Nansens umiskjennelige trekk. Nansen var den gjenfødte vikingkongen både i sine oppdagelser og i sin kamp for norsk uavhengighet. Med sin kritikk av partikjeklet på Stortinget sto han etter hvert for en nasjonal enhet hevet over partiene, en form for samlende elitisme som ikke kjente høyre og venstre.

Nansen var uttrykk for en form for brobygging mellom *de to kulturer* i 1890-årene, et kompromiss mellom det norrøne og det dansk-norske. Dette kompromisset pekte fram mot den borgerlige nasjonalismen i mellomkrigstiden, da arbeiderbevegelsen ble radikaliseret og internasjonalistisk, mens det nasjonale programmet dermed gled over mot høyre, først i partiet Frisinnede Venstre og senere i Fedrelandslaget. Samnorskbevegelsen var også et språkpolitisk kompromiss mellom *landsmål* og *riksmål*, men realiteten i språkutviklingen var at målformene nærmet seg hverandre, ikke minst gjennom en slik gradvis fornorsking av dansk-norsk som Knud Knudsen hadde vært talsmann for.

Den norske nasjonalismen blir mer splittet i mellomkrigstiden. Den gamle venstrenasjonale tradisjonen delte seg i to hovedretninger. Den ene hadde sitt tyngdepunkt på Sør- og Vestlandet, med videreføring av venstrebevegelsens gamle standpunkter fra 1880-årene – målsak og norsksdom, lekmannskirke og kamp mot embetsprivilegier. Den andre hadde et byborgerlig innslag, i allianse med østlandske og trønderske storbondeinteresser, først med Frisinnede Venstre og etter hvert Bondepartiet, og i noen grad en fløy av Høyre, som politiske bærere.

Deler av den borgerlige nasjonalismen gikk lenger ut på den tradisjonelle høyresiden og brukte nasjonale samlingssymboler i kamp mot sosialismen. Etter at mange klassisk nasjonalradikale saker var gjennomført, med unionsoppløsning og alminnelig stemmerett som de fremste, var det enklere for grupperinger som Fedrelandslaget å bruke nasjonale temaer som politisk skyts mot en radikaliseret arbeiderbevegelse. Omkring 1930 var 1. og 17. mai motpoler i det politisk-ideologiske landskapet, før Arbeiderpartiet under presset av depresjonen forsonte seg med det nasjonale og inngikk et kriseforlik med Bondepartiet. Nå var mye av særpreget ved den norske nasjonale ideen fra 1814 til 1905 visket ut.

Sluttord

Norsk nasjonsoppfatning og nasjonalisme balanserte mellom en fransk og en tysk nasjonsidé – den ene en statsborgerlig, den andre en kulturell idé. I det 19. århundre befant begge strømmingene seg til venstre i det politiske landskapet. Det har sammenheng med den norske uavhengighetsstriden som en form for kolonifrigjøring, der restene av dansk kulturhegemoni og svensk politisk overlegenhet ble bekjempet gjennom de samme – eller tett allierte – strømmingene.

Kulturell selvhevdelse, demokratisering og unionsoppløsning ble tre sider av samme sak, med alminnelig stemmerett og kamp mot kongemakten i et samlet grep. Det var kampen mot kongemakten og for en fullt suveren forfatning som til syvende og sist førte Norge ut av unionen.

Den borgerlige nasjonalismen fra 1890-årene, med Nansen og den norske tradisjonen og oppdagelsesreisene i nord, var en del av en samlet nasjonal bevegelse fram mot unionsoppløsningen, men pekte mot en splittelse av de nasjonale strømmingene utover i det 20. århundre. Det norsk-nasjonale særpreget ble gradvis visket ut og fikk etter hvert likhetstrekk med mer generelle europeiske mønstre. Likevel har *nasjon*, *nasjonsbygging* og *nasjonalisme* konnotasjoner som peker tilbake til 1814.

Kilder og litteratur

- Bukdahl, Jørgen (1926). *Det skjulte Norge*. København: Aschehoug.
- Blikrud, Liv (1999). *Den smilende makten. Norske Selskab i København og Johan Herman Wessel*. Oslo: Aschehoug.
- Fichte, Johann Gottlieb (1808). *Reden an die deutsche Nation*. Berlin: EA.
- Fulsås, Narve (1999). *Historie og nasjon, Ernst Sars og striden om norsk kultur*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nansen, Fridtjof ((1884) 1945). «På ski over fjellet», i *Nansens Røst. Artikler og taler av Fridtjof Nansen*, Bind I, 1884-1896. Oslo: Jacob Dybwads forlag.
- Nordby, Trond (1991). *Det moderne gjennombruddet i bondesamfunnet. Norge 1870–1920*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mestad, Ola (2013). «Schlegels «Almindelige Statsret» – oppskrift for grunnlovsfedre?» I: Mestad (red.), *Frihetens forskole. Professor Schlegel og eidsvollsmennenes læretid i København*, Oslo: Pax, s. 214–243.
- Mestad, Ola (2014). «Suvereniteten tilbakegitt det norske folk ved Kieltraktaten». *Historisk tidsskrift*, 93/1, s. 35–64.

- Mestad, Ola og Michalsen, Dag (2005). «Rett, nasjon, union 1814–1905». I: Mestad og Michalsen (red.), *Rett, nasjon, union. Den svensk-norske unionens rettslige historie 1814–1905*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 19–32.
- Paasche, Fredrik (1932). *Norges Litteratur. Tredje Bind. Fra 1814 til 1850-aarene*. Oslo: Aschehoug.
- Renan, Ernest ((1882)1996). «What is a Nation?» I: Eley, Geoff og Ronald Grigor Suny (red.). *Becoming National: A Reader*. New York / Oxford: Oxford University Press.
- Rokkan, Stein (1970). *Citizens, elections, parties*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stråth, Bo (2005). *Union og demokrati. Dei sameinte rika Noreg-Sverige 1814–1905*. Oslo: Pax.
- Sørensen, Øistein (red.) (1998). *Jakten på det norske*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Østerud, Øyvind (1987). «Nationalism och modernitet. Ett skandinaviskt perspektiv». FRN – Framtidsstudier, *Lycksalighetens halvö*. Stockholm: FRN.
- Østerud, Øyvind (1994). *Hva er nasjonalisme?* Oslo: Universitetsforlaget.